

Українські військові відзнаки. – Торонто, 1991. – С.32. 6. За підрахунками автора на основі обробки архівних і друкованих матеріалів. 7. Там само. 8. ЦДАГО України, ф.1, - оп. 66, - спр. 988, с. 10–14. 9. ЦДАВО України. Ф. 3837, - оп.1, спр. 8, арк. 10–16. 10. Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. – СПб., 2004. – С. 219. 11. Україна і майбутнє. – Б/м, 1959, с. 121, ЦДАВО України, ф.-3, оп. 70, - спр. 16-21. 12. ЦДАВО України, ф. 3837, оп.1, спр. 44, ар. 6–8. 13. Марчук І. Гурбенський бій мовою свідчень, фактів, документів // Визвольний шлях. – 2002. – №11 (656). – С.11–12. 14. За підрахунками автора на основі обробки архівних і друкованих матеріалів. 15. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. – С.560–572. 16. Архів автора. Запис очевидців. 17. Архів автора. Запис очевидців; Марчук І. Гурбенський бій мовою свідчень, фактів, документів // Визвольний шлях. – 2002. – №11 (656). – С.10–19. 18. Там само. – С. 19–28.

УДК 94(477.81/82)''1944''

І.В. Рєпін

Львівський військовий орден Червоної Зірки інститут ім. П. Сагайдачного
Національного університету "Львівська політехніка"

КАРПАТСЬКО-ДУКЛІНСЬКА ОПЕРАЦІЯ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКЛИ ПІД ЧАС ЇЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ

• Рєпін І. В., 2006

Висвітлено проблеми підготовки та проведення Червоною армією Карпатсько-Дуклінської операції в часи Другої світової війни, її значущість для сучасних Збройних сил України.

Illumination of some problems of preparation and leadthroughs by the Red army of Karpatsko-Duklynskoj operations in times the second world war. Its meaningfulness for modern Military Powers of Ukraine.

Україна, віддаючи перевагу політичним засобам забезпечення своїх національних інтересів, забов'язана турбуватись про відповідну підготовку військових структур. Якість і кількість цих структур повинна бути такою, щоб збройними засобами запобігти можливій агресії. Для розв'язання такого завдання необхідно, щоб всі ланки військового управління добре розуміли ті особливості воєнного мистецтва в його вищій сфері, які впливають сьогодні з досвіду Другої світової війни, останніх воєнних конфліктів та локальних війн.

Військова історія інколи розглядається як наука, яка не має значення для сьогодення. Це – велика помилка і вона призводить до сумних наслідків. Відбувається згубний розрив між теорією та практикою, яка спирається на досвід минулого. Не можна забувати мудрі слова полководця О. Суворова, що тактика без історії – сутінки.

Тривалий час у центрі уваги українських дослідників були різні аспекти Другої світової війни. Вони чимало уваги приділяли вивченню наслідків війни та їх вплив на Україну, досліджували зовнішньополітичні аспекти і перебіг бойових дій. Проте ще й сьогодні ми маємо мало наукових праць, де б комплексно розглядалися особливості операцій Червоної армії, які були проведені на території України в часи останньої війни.

Враховуючи актуальність проблеми, автор ставить за мету проаналізувати деякі аспекти підготовки та проведення військами Червоної армії Карпатсько-Дуклінської операції (вересень–жовтень 1944 року) з урахуванням впливу гірсько-лісистої місцевості, показати її актуальність для сучасних Збройних сил України та необхідність вивчення її підсумків.

Однією з невдалих і в той самий час унікальних операцій, проведених Червоною армією в часи Другої світової війни, є Східно-Карпатська наступальна операція та її складова частина – Карпатсько-Дуклінська операція.

Карпатсько-Дуклінська операція, проведена силами 1-го Українського фронту (командувач, маршал І. Конев) і 4-го Українського фронту (командувач, генерал-полковник І. Петров) у вересні – жовтні 1944 року (схема № 1), мала багато специфічних особливостей. Про неї написано немало військово-історичних статей, нарисів, спогадів [4; 8; 9; 10; 13]. Враховуючи це, ми не повторюватимемось, а висловимо деякі свої міркування щодо найбільш характерних особливостей і повчальних сторін цієї операції.

Карпатсько-Дуклінська наступальна операція проводилася нібито тільки військами 38-ї армії (командувач, генерал-полковник К. Москаленко), посиленої з'єднаннями та частинами 1-го Українського фронту. Виходить, що це була армійська операція, оскільки інші армії фронту (на північ від Карпат) у той час вже не вели наступ, а перейшли до оборони.

Але зі складу 1-го Українського фронту до операції залучилися фронтова авіація, артилерія і багато фронтових резервів. У ній брали участь і з'єднання 1-ї гвардійської армії 4-го Українського фронту (пізніше вони діяли в Карпатсько-Ужгородській операції). Тому Карпатсько-Дуклінська операція явно виходила за рамки армійської. Але і сама 38-а армія мала не зовсім звичайний склад. До неї входили вісім корпусів: чотири стрілецьких (52, 67, 101 і 1-й чехословацький), три танкові (4-й гвардійський, 25 і 31-й), один кавалерійський (1-й гвардійський) та багато окремих частин різних родів військ. Отже, армія за своїм складом значно (у 2,7 рази) перевищувала звичайну загальновійськову армію того часу (трикорпусної організації).

Правда, багато з'єднань і частин до початку операції мали великий некомплект в особовому складі і техніці, що знижувало їх бойові можливості.

Про те, що Карпатсько-Дуклінська операція не відносилася до розряду армійських, свідчить і те, що директиви на підготовку і проведення операції розроблялися Ставкой Верховного Головнокомандування і були направлені на адресу командувачів військами 1-го і 4-го Українських фронтів. Штаби фронтів за вказівками командувачів, своєю чергою, розробляли директиви арміям. Загальне керівництво бойовими діями і операцією також здійснювали командувачі військами фронтів і їх штаби.

Це була своєрідна операція, проведена частиною сил двох суміжних фронтів. Найбільше підходить вона під визначення операції групи армій. Це дійсно правильно, якщо уважно підійти до подій на радянсько-німецькому фронті, то стане ясно, що такі операції нерідко мали місце.

У військово-історичній літературі [7, с. 320, 346; 11; 12, с. 78, 87] досить часто зустрічаються терміни “ліве крило”, “праве крило” фронту. Ці терміни означають не що інше, як поняття групи (декількох) армій, що діяли на цьому крилі фронту. Наприклад, у Львівсько-Сандомирській операції вимальовувалися дії двох груп армій, кожна з яких вела наступ на самостійному напрямку (Львівському і Рава-Руському). Це відповідало і задуму операції фронту, що наносив, як відомо, два удари [12, с. 78].

Здебільшого такі угруповання військ навіть офіційно називалися “оперативними групами армій”. Наприклад, у 1942 році на Північно-Кавказькому фронті існували і діяли приморська і донська групи, на Закавказькому фронті – північна і чорноморська.

Особливо складними були організація і ведення операцій групи армій, якщо вони проводилися на стику двох суміжних фронтів. До них, наприклад, відноситься Вітебська операція (червень 1944 року). У ній, як відомо, брали участь армії 1-го Прибалтійського і 3-го Білоруського фронтів (43-тя і 39-та армії) [7, с. 169]. Саме до такого виду операцій потрібно віднести Карпатсько-Дуклінську операцію.

У керівництві військами брали участь одночасно два фронтових і два армійських управління. Це, поза сумнівом, негативно позначалося на узгодженні зусиль військ та їх взаємодії.

Командувач військами 1-го Українського фронту, маршал І. Конєв, представляючи свої міркування в Ставку Верховного Головнокомандування, пропонував перепідпорядкувати йому частину сил правого флангу 4-го Українського фронту, які повинні були брати участь в Карпатсько-Дуклінській операції. Події, що розгорнулися тоді в Карпатах, показали, що ця пропозиція була доцільною. І якби Ставка її прийняла і перепідпорядкувала 1-му Українському фронту 1-шу гвардійську армію (командувач – генерал-полковник А. Гречко) 4-го Українського фронту, операція, швидше за все, розвивалася б успішніше.

По-перше, було б забезпечене єдине керівництво усіма військами, що брали участь в операції, з боку одного фронтового управління. Це, своєю чергою, поклало б рівну відповідальність за виконання завдань на з'єднання обох фронтів, чого, на жаль, не було. Військам 1-ї гвардійської армії, що брали участь в операції, ставилися завдання лише щодо сприяння 38-й армії [1].

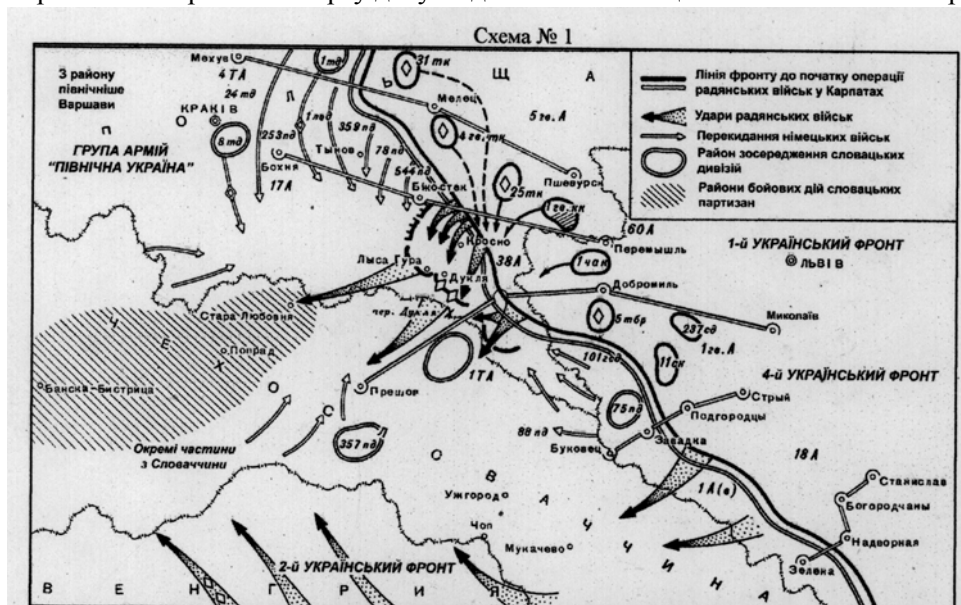
По-друге, одному фронтовому командуванню простіше було б організувати взаємодію двох армій, краще погоджувати їх зусилля.

Карпатсько-Дуклінською операцією по суті справи почалися бойові дії Червоної армії в Карпатах. Дещо пізніше розпочалася і Карпатсько-Ужгородська операція частини сил 4-го Українського фронту. У сукупності ж усі ці дії в Карпатах, як зрозуміло зі схеми, склали своєрідну операцію двох фронтів (1-го і 4-го Українських) в гірсько-лісистій місцевості.

Цю операцію і називають Східно-Карпатською.

В ході передуючої Львівсько-Сандомирської наступальної операції ще не стояло питання про необхідність проведення Карпатсько-Дуклінської операції. Радянське командування до кінця серпня і не розраховувало вести наступ безпосередньо через Карпати, оскільки стрімкі дії військ 2-го і 3-го Українських фронтів в Румунії та Угорщині і наступ, що мав відбутися військами 1-го Українського фронту на території Польщі, неминуче змусили б гітлерівські війська, під загрозою глибокого обходу, покинути карпатські рубежі оборони. Але в кінці серпня на території Чехословаччини спалахнуло Словацьке національне повстання. Потрібно було надати йому негайну допомогу. У зв'язку з цим і було ухвалене рішення на проведення військами Червоної армії операції в Карпатах. Тобто склалася така обстановка, в якій виникла необхідність у наступі військ безпосередньо через Карпати, без відповідної підготовки.

В основу Карпатсько-Дуклінської операції лягла ідея швидкого прориву оборони, розгрому угруповання німців в передгір'ях Карпат, а потім силами рухомої групи (25-го танкового і 1-го гвардійського кавалерійського корпусів) і другого ешелону 38-ї армії передбачалось розвивати успіх через Карпатський хребет та на третю-четверту добу з'єднатись зі словацькими військами та партизанами.

Бойові дії військ Червоної армії у Карпатах (вересень-листопад 1944 року).

Схема складена за матеріалами [6, с. 286]

Згідно з директивою Ставки Верховного Головнокомандування одночасно з наступом 38-ї армії 1-го Українського фронту повинен був наступати один правофланговий стрілецький корпус 1-ї гвардійської армії 4-го Українського фронту [1].

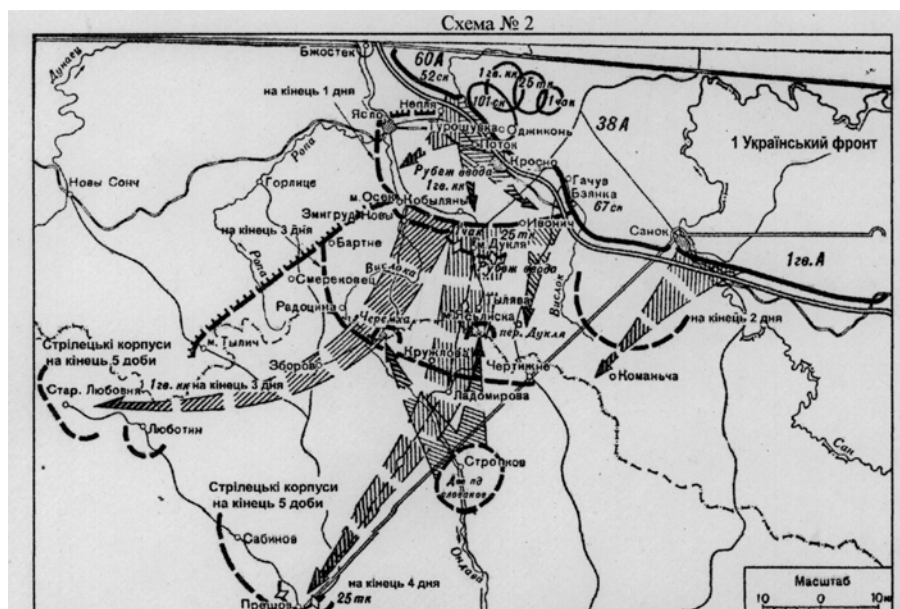
До початку операції війська Червоної армії переважали противника: по артилерії в 1,5, по танках і САУ в 3,2, по літаках в 2,5 рази. За кількістю особового складу співвідношення 1,2:1 було на користь німців [2].

Отже, сумісна операція 38-ї армії 1-го Українського фронту та 1-ї гвардійської армії 4-го Українського фронту мала чітко виражену політичну мету – допомогти повстанню словацького народу.

Карпатсько-Дуклінській операції були властиві багато характерних особливостей. Однією з них є те, що вона практично почалася і проводилася без жодної оперативної паузи: на її підготовку 38-й армії надали всього чотири доби (4–7 вересня 1944 року).

Проведення послідовних операцій без пауз у багатьох випадках викликалося обстановкою і було доцільним. Але для того, щоб успішно провести операцію без паузи, необхідно підготовку її почати, і насамперед здійснити в ході передуючої операції. Це – обов'язкова вимога для проведення послідовних операцій без пауз в будь-яких умовах.

Що стосується Карпатсько-Дуклінської операції, то до її підготовки приступили після того, як вже була завершена передуюча їй Львівсько-Сандомирська операція. Війська 1-го Українського фронту у той час були вже досить втомленими, мали великий некомплект в особовому складі і бойовій техніці. Досить сказати, що 38-а армія майже два місяці (липень і серпень 1944 року) безперервно вела напружені бої на Львівсько-Перемишльському напрямку і в передгір'ях Карпат. Її війська були сильно втомлені і потребували відпочинку та значного поповнення. Чисельність кожної дивізії не перевищувала 4,5 тис. чоловік. Необхідно було підтягнути тили, налагодити роботу фронтових комунікацій, підвезти боєприпаси, яких залишалось 0,2–0,3 боєкомплекту [3], забезпечити війська гірським спорядженням, бойовою технікою. Чотирьох діб, відведених на підготовку операції, звичайно, було абсолютно недостатньо.

*Загальний задум Карпатсько-Дуклінської операції.
Схема складена за матеріалами [4, с. 41]*

Шлях наступаючих військ лежав через північно-західну частину Східних Карпат, які носять назву Східні Бескиди і є гірським ланцюгом, покритим густими лісами завширшки 75–120 км. Така місцевість зручна для оборони і не вигідна для наступу.

До того ж дуже впливали на дії військ в Карпатсько-Дуклінській операції майже безперервні дощі, особливо в жовтні 1944 року, які перетворили глинистий ґрунт на в'язке місиво, а численні струмки і річки вийшли з берегів і перетворилися на бурхливі гірські потоки, що являли собою серйозні перешкоди для наступу. У зв'язку з цим, наступаючі війська змушені були ще більше прив'язуватися до доріг. Але недостатньо розвинена дорожня мережа сковувала маневр танків і артилерії, а густі тумани, низька хмарність украй обмежували застосування авіації.

Складні умови гірської місцевості, несприятлива погода вимагали завчасної ретельної спеціальної підготовки військ до бойових дій в горах. Але, як сказано вище, часу для такої ґрунтовної підготовки у командирів різних ступенів не було. Наслідки цього не забарилися позначитися на ході боїв. Перейшовши у наступ, частини і з'єднання порівняно швидко (протягом доби 8 і 9 вересня) подолали відкриту рівнинну місцевість і розгромили противника, що оборонявся там. Але коли вони вступили в гірські райони, наступ прийняв абсолютно інший характер: темпи його різко знизилися, військам довелося вести наполегливі зтяжні бої, послідовно долаючи оборонні рубежі противника за сильного його опору.

Як підсумок, Червоній армії необхідно було вести бойові дії один на один з німецько-угорськими з'єднаннями, які на той час мали можливість безперешкодно перекидати сюди **свої** війська. В районі Дуклінського перевалу німці нанесли багато сильних контрударів по частинах 38-ї армії, яким часто доводилося переходити до оборони (також і в оточенні).

Необхідно враховувати ще одну істотну особливість Карпатсько-Дуклінської операції, це – наявність дуже сильного і активно діючого угруповання противника та завчасно підготовленої оборони, тому що Кросно-Дуклінському напрямку гітлерівське командування приділяло велику увагу. І це дійсно так. Німці, очевидно, небезпідставно побоювалися, що наступ Червоної армії через найбільш вузьку частину Карпатського хребта міг привести до швидкого виходу її до Чехословаччини, на Угорську рівнину і до з'єднання з вже наступаючими військами 2-го і 3-го Українських фронтів. А це поставило б противника перед необхідністю залишити карпатські рубежі оборони. Тому наступаючим військам довелося мати справу не з тим угрупованням гітлерівських військ, яке було на Кросно-Дуклінському напрямку в останній декаді серпня 1944 року, а з абсолютно іншим, значно більшим.

До початку вересня 1944 року німці в негайному порядку доукомплектували з'єднання, які оборонялися в Карпатах.

4 вересня в смугу наступу 38-ї армії вони висунули свою 75-ту піхотну дивізію, що тільки недавно отримала значне поповнення. 8 вересня (в день початку наступу) нацисти терміново почали переміщати в район Дуклі 1-шу, а потім і 8-му танкові дивізії [5 с. 449]. До 11 вересня туди підійшли 101-ша гірсько-стрілецька, 544-та і 78-ма піхотні дивізії, а в районі Дуклінського перевалу зайняла оборону 357-ма піхотна дивізія. Надалі противник перекинув у смугу наступаючих військ ще кілька дивізій, зокрема 24-ту танкову, 1-шу легко-егерську, 168-му і 253-тю піхотні.

Перекидання гітлерівських військ до Карпат з глибини і з інших ділянок фронту продовжувалося і в наступні дні. Туди переміщалися як дивізії, так і безліч окремих полків, батальйонів і рот різних родів військ. Усе це привело до того, що поступово німецьке угруповання збільшилося у декілька разів. Тільки на Кросно-Дуклінському напрямку діяло загалом близько 18 німецьких дивізій, зокрема три танкові і дві моторизовані [6, с. 323].

В результаті співвідношення сил все більше змінювалося на користь противника. На окремих напрямках він домогся кількісної рівноваги, а нерідко навіть переваги в силах і засобах, що в умовах вигідної для оборони місцевості і глибоко ешелонованої оборони давало змогу гітлерівцям чинити наступаючим військам Червоної армії сильний опір і навіть здійснювати активні дії шляхом проведення частих контратак. Справедливо виникає питання: Чому противник міг так вільно і безкарно маневрувати своїми резервами? Об'єктивною причиною цього є те, що Карпатсько-Дуклінська операція проводилася не в звичайних умовах загального наступу на цьому операційному напрямку, а в обстановці, коли війська 1-го Українського фронту, що знаходилися на

північ від Карпат, а також війська 1, 2 і 3-го Білоруських фронтів перейшли до оборони, готуючись до нових наступальних операцій [7, с. 501]. Тому німецьке командування не побоялося знімати війська з інших ділянок і зосереджувати зусилля групи армій “Північна Україна” в Карпатах.

Разом з тим необхідно визнати, що і організація боротьби з відповідними резервами німецьких військ в Карпатсько-Дуклінській операції не була поставлена на належну висоту. Вони переміщалися по суті без жодної протидії з боку Червоної армії.

Під час проведення цієї операції проблема боротьби з оперативними резервами противника не була повністю вирішена командуванням Червоної армії. Єдиним засобом, здатним впливати на глибоко розташовані об’єкти противника, була авіація. Проте 1-й Український фронт у той час не мав у своєму розпорядженні достатньої кількості бомбардувальної авіації і необхідної для її прикриття винищувальної авіації. Застосування цих, до того ж обмежених сил, як вже наголошувалося, сковувалося несприятливими метеорологічними умовами.

Та все ж дещо можна було зробити, щоб перешкодити німцям провести перегрупування своїх військ.

Якщо фронт не мав у своєму розпорядженні для цього достатніх можливостей, то думаємо, повинна була втрутитися Ставка, тим більше, що гітлерівці перекидали на Кросно-Дуклінський напрямок війська не тільки з ділянок, що знаходилися в смузі фронту, але й з Словаччини (з районів боротьби проти словацьких партизанів), а також з дуже віддалених місць, навіть з лівого флангу своєї групи армій “Північна Україна”. Із Словаччини, зокрема, була перекинута 357-ма піхотна дивізія. 1-ша танкова дивізія до перекидання її в район Дуклі вела бої на Сандомирському плацдармі, а потім була виведена в другий ешелон; з-під Сандомира перекинуті 253-тя піхотна і 1-ша легко-егерська дивізії; 8-ма танкова дивізія до перегрупування знаходилася в районі зосередження східніше від Кракова; навіть з-під Варшави, де у той час майже біля стін міста вели бої частини 1-го Білоруського фронту, німці знімали війська і перекидали їх до Карпат, зокрема 24-ту танкову дивізію. Цим, власне, і пояснюється те, що в ході наступу Червоної армії оборона німецьких військ ставала все щільнішою і наступаючим частинам 38-ї та 1-ї гвардійської армій доводилося в буквальному розумінні слова її “прогризати”, долаючи послідовно один рубіж за другим. Негативний вплив зробило також те, що не відбулося удару по гітлерівцях словацькими дивізіями з тилу.

Досвід Карпатсько-Дуклінської операції повчальний і діями наступаючих військ часто за незапланованими варіантами. Командирам доводилося свідомо відхилятися від плану, вживаючи заходи не тільки для того, щоб швидко перебудуватися відповідно до обстановки, що змінювалася, але й змінити обстановку на свою користь, пробувати різноманітні варіанти дій військ з тим, щоб ввести противника в оману, зламати його опір і досягти рішучого перелому в ході операції. Вимушені були, зокрема, зосереджувати значні сили і засоби на вузьких ділянках фронту для прориву чергового рубежу оборони, маневрувати військами у пошуках слабкіших місць в обороні, переносити зусилля з одних напрямків на інші.

Якщо вдавалося подолати оборонний рубіж, створити пролам в обороні противника, туди негайно вводилися рухомі війська – танкові і кавалерійські з’єднання. Саме в таких умовах, використовуючи успіх 70-ї гвардійської стрілецької дивізії, що прорвала оборону німців на одному з його рубежів, частини 1-го гвардійського кавалерійського корпусу спрямували в глибину для розвитку успіху. Корпус зумів навіть прорватися в його тил і стрімкими діями оволодіти населеними пунктами Цханя, Конти. Поява радянської кавалерії в тилу ворога була для нього повною несподіванкою, що на деякий час послабило його опір. Проте надалі корпусу все ж таки не вдалося розвинути наступ, як це звичайно мало місце під час проведення операції на рівнинній місцевості. Він знову зустрів сильну оборону на наступному оборонному рубежі і під впливом вогневого ураження змушений був сам перейти до оборони [6, с. 304, 305].

Характерні також перегрупування в ході операції. Так, 121-ша стрілецька дивізія в період з 12 по 13 вересня перемістилася з рубежу Гасув, Сянок в район східніше від міста Лиса Гура, здійснивши марш в бойовій обстановці на 72–76 км [5, с. 465].

Перегрупування зробила і 70-та гвардійська стрілецька дивізія, виконавши 26–28 вересня марш на 22 км з району Маковиська в район Мшана.

В ході операції, незважаючи на складні умови, практикувався обхідний маневр. Його, зокрема, зробила 252 танкова бригада за повного бездоріжжя у напрямку Барана, Вишн. Писана.

В розпал наступу командувач військами 1-го Українського фронту ухвалив рішення перенести зусилля військ на лівий фланг армії, де раптовий удар міг забезпечити швидке завершення прориву чергового рубежу оборони гітлерівців і вивести війська Червоної армії на його тили. Згідно з цим рішенням велика частина артилерії армії зосереджувалася для забезпечення наступу, який на одному напрямку спільно вели два танкові корпуси (4-й гвардійський і 31-й). Тут щільність танків становила більше ніж 40 одиниць на 1 км фронту (за середньої їх щільності 5–6 одиниць) [5, с. 479].

Отже, Карпатсько-Дуклінська операція при всіх її невдачах і труднощах проведення зробила немало повчального. Було б неправильно на досвіді однієї операції робити загальні висновки. Мова може вестися лише про деякі її повчальні сторони та можливість їх обліку з використанням в сучасних умовах, маючи, звичайно, на увазі ті корінні зміни в характері та способах ведення бойових дій, які відбулися з часів Другої світової війни. Враховуючи досвід Карпатсько-Дуклінської операції та інших операцій, проведених в горах, можна зробити висновок про те, що специфіка гірської місцевості має дуже великий вплив на методи організації і характер ведення наступу. З урахуванням цього, необхідно виробляти задум операції, ухвалювати рішення, знаходити відповідні способи бойового застосування кожного виду збройних сил і родів військ, організовувати їх взаємодію, всебічне забезпечення і управління. Під час війни цими вимогами, при діях військ в горах, керувалися командири і штаби Червоної армії всіх тактичних і оперативних ланок, і тепер ці вимоги, у принципі, зберігають своє значення.

Але на відміну від минулого, потрібно зробити так, щоб кожна частина і з'єднання були здатні з успіхом діяти в горах так само, як і на рівнинній місцевості, а саме: вести стрімкий наступ за підтримки авіації, ракетних військ і артилерії, танків, досягати в ньому рішучих результатів у найкоротші терміни. Головне ж в досягненні успіху – це вміння ефективно завдавати вогневого ураження противнику і максимально використовувати його результати військами.

Досвід Карпатсько-Дуклінської операції повчальний діями військ за рішенням раптово виникаючих завдань, що вимагало частих уточнень розроблених раніше планів. Не підлягає сумніву, що в сучасних умовах найважливішого значення набуває ведення в горах безперервної розвідки усіма засобами, швидке отримання розвідувальних даних командирами і штабами, своєчасне ухвалення і уточнення рішень і доведення завдань до військ.

Корисно також враховувати досвід подолання гірських перевалів і переходів наступаючими військами, особливо танковими.

В сучасних умовах реформування Збройних сил України необхідно звернути увагу на підготовку до дій в гірсько-лісистій місцевості частин швидкого реагування. Особливу значущість має підготовка частин, які дислокуються в західному регіоні України та в Криму.

Корисно враховувати досвід ведення бойових дій частин радянських військ в Афганістані, Російської Федерації в Чечні та Дагестані, досвід миротворчих підрозділів в колишній Югославії.

Для підготовки гірських підрозділів необхідно вдосконалювати програму бойової підготовки, матеріальну базу бойової підготовки в горах та забезпечити війська необхідними матеріально-технічними засобами, спеціальним спорядженням, озброєнням і технікою.

Підготовку керівного складу та штабів усіх рівнів необхідно здійснювати з врахуванням оборонної доктрини України, підготовки підрозділів для виконання миротворчих завдань і Міжнародного гуманітарного права.

1. Архів Міністерства оборони РФ. – ф. 48-А, оп. 1795, сп. 14, ар. 71. 2. SEMA RU >Хронос>Исторические события, Восточно-Карпатская операция. 3. Штеменко С. Генеральный штаб в годы войны. – Кн. 2. – М., 1974. – С. 324. 4. Проэктор Д. Через Дуклинский перевал. – М., 1960. – С. 29. 5. Москаленко К. На Юго-Западном направлении. – М., 1972. 6. Конев И. Записки командующего фронтом. – М., 1982. 7. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945. Т. 4. – М., 1962. 8. За освобождение Чехословакии. – М., 1965. 9. Гречко А. Через Карпаты. – М., 1970. 10. Наступление в лесисто-болотистой и горно-лесистой местности. – М., 1961. – С. 109–204. 11. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945 гг. – Т. 3. – К., 1975. – С. 21, 34. 12. История Второй мировой войны. – М., 1978. – Т. 9. 13. Левченко В. Битва в Карпатах. – М., 1960.

УДК 323.22(437):94(437)“1968”

Л.М. Новак-Каляєва
Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

АНТИІНТЕРВЕНЦІЙНІ ВИСТУПИ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА СТУДЕНТСЬКИЙ РУХ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ В СЕРПНІ 1968 – 1969 рр.

© Новак-Каляєва Л.М., 2006

Досліджено громадський рух, який виник у Чехословаччині в результаті інтервенції військ Організації Варшавського Договору та радянської військової присутності в серпні 1968–1969 рр.

The article is devoted to the research of civil movement which arose up in Czechoslovakia as a result of intervention of troops of Organization of Warsaw Agreement and soviet military presence in August 1968 -1969.

У наш час правовий статус іноземних військових контингентів на території окремих країн, які змушені вирішувати значні внутрішні проблеми політичного, економічного, етнічного чи релігійного характеру, залишається проблемою, яку намагаються вирішити юристи, політологи, державні діячі. Мотиви іноземної військової присутності безумовно відіграють істотну роль у її кваліфікації, але якою мірою іноземні війська впливають на розвиток подій і чи відповідає це дійсним прагненням населення, – це питання, відповіді на які не є однозначними і вимагають глибокого аналізу ситуації.

У цьому контексті повчальним є досвід чехословацьких подій кінця 60-х років ХХ століття. Реалізована чехословацькими комуністами навесні – влітку 1968 р. спроба реформувати соціалізм з тим, щоб надати йому більш гуманного вигляду, яка залишилась в історії під назвою “Працька весна”, тоді викликала гостру реакцію керівництва Радянського Союзу. У чехословацькому “соціалізмі з людським обличчям” радянські лідери побачили загрозу своєму впливові в одній з найбільш розвинутих країн радянського блоку й певну альтернативу єдино прийнятної для нього “радянської моделі соціалізму”. Небезпека спроби чехословацьких комуністів-реформаторів була в її популярності серед комуністів інших країн соціалістичного табору. Це призвело до військової інтервенції країн-союзників, членів Організації Варшавського Договору (ОВД) в ніч на 21 серпня 1968 р., яка поклала край одному з найбільш неоднозначних соціальних експериментів другої половини ХХ століття.

Прорадянський режим, встановлений в Чехословаччині в результаті вторгнення і подальшої радянської військової присутності, залишився в історії країни як режим “нормалізації”, який набрав ознак тоталітарного, а радянська військова присутність стала гарантом його існування та істотним